

TJOCKA SLÄKTEN

Medlemsblad för Lappmarkens släkt- och bygdeforskare
Nummer 2 - År 2012

Redaktörens rader

Jag kan med glädje konstatera att tack vare föreningens intresserade och aktiva medlemmar har jag inte haft några som helst problem att fylla detta nummer av Tjocka släkten. Dessutom upplever jag bidragen så varierande att jag tror att de flesta skall hitta något som kan fånga intresset. Så bästa medlemmar, fortsätt att skicka in bidrag! Stort som smått är välkommet. Det enda ni behöver tänka på är att försöka begränsa sidantalet till 2 samt att sakuppgifter som lämnas i artiklarna svarar varje artikelförfattare för.

Jag vill också passa på att göra reklam för den modevisning som genomfördes i Folkets Hus i Vilhelmina den 26/5, med kläder ur Vilhelmina museums samlingar. Det var med anledning av Vilhelmina församlings 200 års firande som museet och församlingen genomförde detta kulturhistoriska arrangemang. Med stor glädje kunde jag konstatera att många ungdomar välvilligt ställde upp som modeller. Mera bilder finns att se på sista sidan i tidningen. Och nog håller ni med om att det var stil på kläderna förr?

Provning av gamla kläder i Vilhelmina tingshus. Foto: Carina Strömberg och Laila Eliasson

Föreningsnytt

Årsmöte

Släktforskningens dag firades i hela landet lördagen den 17 mars. Lappmarkens släkt- och bygdeforskare hade öppet hus med släktforskarhjälp och därefter hölls årsmöte. Verksamhetsberättelsen och bokslutet för 2011 godkändes och styrelsen beviljades ansvarsfrihet. Kassabehållningen vid årets slut uppgick till 6 356 kr. Årsmötet beslutade att medlemsavgiften fr.o.m. 2013 ska vara 150 kr med 75 kr i tillägg för familjemedlem.

Styrelsen omvaldes i sin helhet. För 2012 består styrelsen av

Ordförande Carina Strömberg

Vice ordförande Sune Edman

Sekreterare UllaCarin Olofsson

Kassör Evonne Sandqvist

Styrelseledamot Björn Fahlander

Styrelsesuppleanter Ingalena Marthin och Owe Ångquist

Revisorer och revisorsuppleant

Birgitta Olsson, revisor, omval

Ulla Almroth, revisor, omval

Lars-Gustaf Eriksson, suppleant, omval

Redaktörer är även i fortsättningen Laila Eliasson för Tjocka släkten och Inge Nilsson för hemsidan.

Släktforskardagarna i Gävle 25 – 26 augusti 2012

De nationella släktforskardagarna hålls i år i Gävle sista helgen i augusti, se www.sfd2012.se Lappmarkens släkt- och bygdeforskare har tillsammans med Bernhard Nordh-sällskapet sökt och fått ett bidrag från Vilhelmina kommun för att kunna delta med utställning och bokförsäljning. Till släktforskardagarna kommer flera hundra utställare och ca 4 000 besökare. Vi söker nu dig som kan tänka dig att vara med och bemanna vårt bokbord under helgen. Vi kan med bidraget betala övernattning och inträde till mässan och vi arbetar också på att ordna gemensam resa från Vilhelmina till Gävle. På köpet får du möjlighet att lyssna till många intressanta föredrag och tillgång till information från släktforskarföreningar och organisationer inom släktforskningsområdet. Hör av dig till Carina Strömberg på ordf@lsbf.com, tel 0940-201 23 eller 070-648 25 17.

Tjocka släkten

Kostnaderna för Tjocka släkten har ökat, men eftersom vi är angelägna om att ha en bra medlemstidning har styrelsen bestämt att dra ner på antalet färgbilder. I fortsättningen blir det max 12 sidor text och färgbilder endast på fram- och baksidan, svart-vita bilder på övriga sidor. Vi har också undersökt alternativa möjligheter för utskick. Vi kan ha ett avtal med posten med porto betalt och lämna in tidningarna med en följesedel, men det blir inte billigare för det. Vi måste ändå stoppa in tidningen i ett kuvert av papper eller plast och det enda vi sparar in på är att slippa klistra frimärken. Tills vidare kommer vi därför att fortsätta som förut. Ett sätt att spara in på porto och kuvert är att skicka ut tidningen på e-post. Anmäl till kassören Evonne på adress kassor@lsbf.com om du vill ha tidningen på detta sätt!

Medlemsavgifter

Årsmötet beslutade att höja medlemsavgiften fr.o.m. 2013 till från 120 kr till 150 kr och avgiften för familjemedlem från 60 till 75 kr. Avgiften har varit oförändrad i många år medan kostnaderna har ökat. Föreningens avgifter till Släktforskarförbundet och Hembygdsförbundet är tillsammans 28 kr pr medlem. Tryckning och utskick av Tjocka släkten med 4 nummer per år kostade 2011 i genomsnitt 93 kr per medlem. Det blir alltså ingenting över för att ordna medlemsaktiviteter med nuvarande avgifter. En onödig kostnad har föreningen för att ta reda på vem som betalat medlemsavgiften men inte skrivit sitt namn på talongen, det kostar 60 kr per förfrågan hos plusgirot. ***Glöm därför inte att skriva avsändare på inbetalningskortet!***

Nyförvärv hos DAUM

I DAUM-Katta, senaste bladet från Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå, meddelas att de fått in en hel del material från Vilhelmina under det senaste året:

- Bo Johansson har lämnat in sina inspelningar med intervjuer och musik,
- Ingemar Söder har lämnat in samiska ortnamnsuppteckningar från Åsele lappmark, inlästa på kassett och nedtecknade med sifferkartor som grund,
- Laila Eliasson har lämnat in 12 inspelningar,
- Britt Marie Östemark har lämnat in en kartong med dialektuppteckningar i original. Den som gjorde uppteckningarna var Axel Ivarsson, som var DAUM:s förste arkivarie och i slutet av sitt liv bodde i Vilhelmina. Britt Marie hittade kartongen på en loppis!

DAUM efterlyser också personer som vill vara meddelare, vilket innebär att man svarar på frågelistor om olika företeelser, det kan vara exempelvis matminnen, julfirande och ordspråk. Dokumentationen av folkminnen med frågelistor har pågått sedan 1950-talet. Du kan ringa, skicka e-post eller skriva brev och anmäla ditt intresse.

DAUM, Länsmansvägen 5, 904 20 Umeå, tel 090-13 58 15, e-post daum@sofi.se

Kulturveckan 2012

Snart har vi sommaren här och en ny Kulturvecka med ett späckat program. Den invigs med klockringning och tal i Vilhelmina kyrka söndagen den 1 juli kl. 19.00, följt av en konsert med renässanskvartetten Vox Ancorae från Piteå. Under resten av veckan finns mycket att välja på beroende på intresse och smak. För de litteraturintresserade kommer det finnas flera tillfällen att lyssna på författare så som Björn Löfström och Lilian O. Montmar. Dessutom kommer fjolårets uppskattade resor i Bernhard Nordhs fotspår att gå i repris.

För de musikintresserade kan vi rekommendera ett program i gamla tingssalen om Lapp-Lisa med makarna Edith och Åke Löfqvist, ytterligare en konsert i tingssalen med visor och berättelser vilka framförs av Tage Lundin, Ulf Grahn och Laila Eliasson, en kyrkokonsert för hembygden med Stina-Kajsa Holm, Mats Landin m fl, och naturligtvis kommer den årliga spelmansstämman att precis som tidigare år gå av stapeln under hembygdslovdagen. Vill man själv lära sig några gamla visor kommer det att finnas tillfälle för detta under två av kulturveckans dagar och platsen är Råselestugan i kyrkstan.

För de som uppskattar roliga historier kan vi rekommendera Ljugarkvällen på folkets hus måndagen den 2 juli. Då avgörs det vem som drar den bästa skrönan, på tid.

Är man intresserad av samisk kultur finns flera tillfällen att se en film om ett renskötselår samt att Kjell-Åke Lundström från Storuman kommer och berättar för oss om samiska släkter.

För de som vill prova något praktiskt kommer man få möjlighet att lära sig hur man gör ost på traditionellt vis, hur man binder en fiskefluga samt hur man slår med lie och hässjar hö.

För de som söker sina rötter kommer släktforskarstugan i tingshuset att hållas öppen under tre dagar med sakkunnig hjälp tillgänglig.

Detta var bara ett litet axplock av Kulturveckans programpunkter. Vill ni beställa ett komplett programblad kan ni kontakta Vilhelmina turistbyrå: 0940- 398 86, eller via e-post: turist@vilhelmina.se

Fiskeredskapsfabrikören Reinhold Grönlunds berättelser

Kjell-Åke Lundström har skickat in några berättelser som hans farfar, fiskeredskapsfabrikören Reinhold Grönlund, skrivit ner i sin almanacka år 1967. Tidpunkten för händelserna lär vara i slutet av 1800-talet. Reinhold skriver: Jag skall i korthet berätta några barndomsminnen

Fisketur i Dragvika

Först och främst var morbror Rudolf en mycket bra vän och kamrat. Vi var ilag många, många dagar å jaga å fiska. Förresten var det han som kom mig att bli en säker och trogen fiskeredskapsarbetare och fabrikör. Det är nog många fiskar som fått sätta livet till. Jag minns särskilt i Vojmán och Dragviken, där var det gott om abborre och stora gäddor. Jag minns särskilt en dag då det var snöslask å dåligt väder. Vi hade ett stort (stormskigt) nät som de borde vara minst sju kilo för att fastna i. Den morgonen var det hemskt, tre på stornätet och tre i ett abborrmjärke. Morbror hade en flögebössa med ettöres skott. Han lyfte mjärdet i vattenbrynet och peppra på en i sänder, men innan sista skottet lefde de och hade ett fasligt liv. Jag såg mig ingen annan utväg än att hoppa i sjön och försöka välta in herrskapet. Ja det var den gången det.

Reinhold Grönlund med storfångst i famn, 1950-tal. Okänd fotograf. © Fotoarkivet, Vilhelmina kommun

Sedan var vi ute många gånger på olika ställen och vatten, dels i fjällen å Storsjön. Där fiska vi med långrev. Där lura vi i huvudsak på laxen. En gång slog det verkligen in en tolvå må jag säga. Vi hade många revar ute. En storm bröt ut om natten så vi låg verfast i två dygn. Men herre Gud då vi äntligen fick upp våra linor. På dem vi hade kvar hade vi sextiofyra laxar, bå stora och mindre. Olle Blomkvist kom å fick se all den fisk vi hade i båten vid Hornklampen, då fick han en lax på två kilo.

(Anm: Rudolf = Rudolf Lindahl)

Fisketur

En historia då morbror och jag skulle fara opp efter Malgomaj å fiska Lax. Det var sensommar å regn i mängder. Vi hade rustat oss med metmask å tänkte lägga ut en maskrev i Järvsjön på Marsviksberget. Vi låg i lillstugan i Marsvik. På morron då vi vaknade så till vår förvåning, hade masken farit ur lådan och krupit i trasmattorna på golvet samt i gardinerna vid förnstren. Vi hade masken i en trälåda å genom det myckna regnet hade den blivit grest så masken hade krupit ut.

Än värre var det att motorbåten hade 'hurrit' ut ur båthuset å gett sig ut på sjön samt hade regnat full. Det var nog ej nå vidare roligt. Vi drog med oss en liten båt som vi fick Marsvikspojkarna att köra upp på berget. Vi fortsatte till Jervsjön å tänkte fiska, men till våran förvåning var den fina sjön tom med fisk, bara en fot vatten på hela sjön. En gamm Janke hade grävt ut sjön för flera år tillbaka. Då var det till å dra på ny räkning till Tjärn. Där var det fin fisk, små laxöring så vi tog nog en duktig kagge där. Sedan fick vi Marsvikspojkarna att dra noten så vi vick agn att lägga ut långrev. Så nog fick vi granna laxar ändå. Vi var nog ej utan fisk varje gång vi var på våra 'expsjoner'.

Prästoxen

Medan jag är i farten må jag tala om nå minnen från den tiden då det begav sig å allt var i sina gamla jängor. Plattsen var då inte så noga med Prästbordets kreatur. De fick beta hur som helst.

På den tiden bruka vi släktingar alltid hafva nå kaffekalas å då hände det roliga. Vi fick en årdentlig skrattsalva. Faster Teres från Boden, gift med farbror Elof Grönlund, hon var som en fin pinpinetta å var väl ej van alla sorts uttryck. Vi satt kring bordet å drack kaffe då plötsligt en av ungarna kom med andan uti halsen (jag tror det var Allan) å skulle berätta vad som hänt. "Ja prästoxen .." (det visste alla att han var en stor bjässe).. "Herre gud, han har väl stungit ihjäl a Lilly!", skrek moster innan hon hunnit höra det verkliga. "Jo, han hoppa på ryggen och vrok en en stor rö stör in i Adoms ko, gu vad det skull göra ont". Ingen hann få en syl i vädret innan allt var klargjort av pojken. Men då skull je sett faster Teres'- En annan historia.

Hur gick det för flickan "Mina" och hennes tre bröder:

Per Isak, Anders Frans Robert och Jonas Frithiof.

Fortsättning på berättelsen Nybyggarna vid Skikkisjön i Nr. 1-2012.

Av Ninni Näs, f Nordlander

Vid den tiden då Mina "råkade ut för äventyret med den skjutna älgen" bodde familjen i Skikkisjön.

1889 flyttade familjen från Skikkisjön till Löfliden i Vilhelmina. Familjen bestod då av Anders Samuel Samuelsson född i Gardsjönäs, Stensele och hans fru Johanna Josefina

Pehrsdotter född i Forsvik, Stensele, samt deras fyra barn. Två år senare flyttade familjen till Åsele, där tog de sig namnet Westerlund som var Johanna Josefinas farsnamn.

Wilhelmina Johanna Alexandra Westerlund, f. 11 sept. 1873, Bäckstrand, äldsta barnet i familjen Samuelsson-Westerlund. Hon kallades "Mina". Fick två barn före äktenskapet, varav ena barnet dog endast 5 mån gammal. Vid 20 års ålder gifte sig Mina med Olof Peter Nordlander f. Graninge och de fick 6 barn tillsammans.

Familjen flyttade till ett kronotorp i Lövås 1910. Barnen gick i skola i Torvsjö. Mina var en duktig sömmerska och Olof Peter arbetade som skogsarbetare.

Mina bodde kvar i sitt hem i Lövås fram till sin död 1942.

Lövås i början på 1930-talet.

Per Isak Westerlund, f. 18 april 1876, Långvattnet Stensele kom med sin familj till Åsele 1891. Han arbetade en tid som dräng hos hemmansägare Erik Robert Persson i Söråsele. 1904 emigrerade han tillsammans med brodern Jonas Frithiof till Alberta, Canada. Brodern Anders Frans Robert hade året tidigare utvandrat och fanns på plats för att ta emot sina bröder när de anlände till det stora landet i väster. När Per Isak kom till Alberta bytte han namn till Pete/Peter, men behöll sitt efternamn Westerlund.

Pete sålde sin farm och flyttade till Revelstoke under året 1907, där han flyttade till sin bror Andrew (Anders Frans Robert). Pete var en skicklig snickare och en väldigt hårt arbetande man. Han var ogift och hade inga barn. I slutet av 1950-talet flyttade Pete tillbaka till Alberta. Vid den stora sjön Pigeon Lake bodde han tillsammans med sin bror Jack (Jonas Frithiof). Jack kunde spela fiol och Pete hade ett litet knappdragspel. De levde ett lyckligt liv vid sjön.

Jonas Frithiof Westerlund, f. 28 juni 1882, Skikkisjön Stensele var 9 år när familjen kom till Åsele. Pappa Samuel dog 1893 i lungtuberkulos. Frithiof bodde hemma hos mor Johanna Josefina i Åsele Kyrkby. Han arbetade i Åsele och gjorde sin militärtjänst 1903. Som nämnts här ovan emigrerade Jonas Frithiof tillsammans med sin bror Per Isak 1904 till Alberta, Canada. När Jonas Frithiof kom till Alberta tog han sig namnet Jack men behöll sitt efternamn Westerlund.

Jack och brodern Pete bodde och arbetade tillsammans i Millet, under några år. Den 16 maj 1907 flyttade Jack till Revelstoke. Han gifte sig 1910 med Clara Lantz från Lockne i Jämtland, de fick 4 barn, Edward, Ethel, Ruth och Alice. Jack och Clara bodde på en liten farm omkring sex

miles utanför Revelstoke. Jacks mamma Johanna Josefina bodde hos dem. De hade två kor och höns som de sålde när de flyttade till stan. Clara blev sjuk och låg på sjukhus i Revelstoke. Hon led av svår hosta och hade tuberkulos. När hon fick lämna sjukhuset sade läkaren att ett bättre klimat kunde vara bra för henne. 1918 i september flyttade familjen från Revelstoke B.C till Alberta. Clara Westerlund dog emellertid endast 36 år gammal. Mor Johanna Josefina var då för gammal för att ta hand om barnen som var mellan 4 och 8 år. Därför fick flickorna komma till sin mormor Karolina Lantz och en morbror Lantz. Edward som var äldst fick stanna hos pappa Jack och farmor Johanna. 1924 flyttade Jack till Wetaskiwin där han hade byggt en stuga vid sjön. Han arbetade som snickare och hans specialitet var att bygga timmerstugor. Hans hobby var att bygga fioler, av vilka flera fortfarande är i bruk. Han var också en duktig spelman. Jack dog 1963 vid en ålder av 81 år.

Anders Frans Robert Westerlund, f. 8 maj 1879, Långvattnet Stensele, arbetade med skogsarbete hos arrendator Johan Olof Lindberg i Söråsele. Han emigrerade år 1903 till Alberta, Canada, och var den förste av bröderna som åkte iväg. Han tog sig namnet **Andrew Westerberg** när han kom till Canada.

Andrew kom först till Wetaskiwin, Hay Lakes området i Alberta där det fanns en rätt stor Skandinavisk koloni. Han åkte runt och livnärde sig med jakt, fångade bisamrättor och andra smådjur. För ett riktigt bra skinn fick han 25 cent, men han tyckte att det var dåligt betalt och alltför säsongsbetonat för att vara bra för honom. Det berättas att han var på väg med tåg till Vancouver, när han träffade två gruvarbetare som var på väg till gruvor i Big Bend. De letade efter män till gruvan, så Andrew steg av tåget i Revelstoke och tillbringade resten av sitt liv i denna region.

Den 11 juni 1910, gifte sig Andrew Westerberg med Annie Kate Olson från Oslo. Hennes föräldrar hette Hans Olson och Johanna Persdotter. Andrew mötte sin hustru Annie Olson i Revelstoke. Hon arbetade som servitris på en servering och Andrew tyckte att hon var så fantastiskt snygg. Han skröt att han en dag skulle gifta sig med den flickan och det dröjde inte länge förrän han också gjorde det. Hon var 16 år och han var 32 år, Andrew och Annie fick 2 pojkar och 5 flickor. Andrew arbetade en tid i skogen, och sedan med tunnelarbete hos ett företag som byggde järnvägar.

Andrew Westerberg blev en mycket aktad och välsedd man i Revelstoke där familjen bodde på en stor farm. Gatan ”Westerberg Road” är uppkallad efter familjen Westerberg. Farmen låg ca åtta km från Revelstoke. Eftersom farmen var stor, drygt 20 hektar fanns där också stora grönsaksland och åkrar. Alla Westerbergs barn hade sysslor att göra på farmen.

De fick mjölka och se till korna, hjälpa till med matlagning och tvätt. Pojkarna städade upp i ladugården och gav djuren mat och vatten. Andrew´s bror Pete levde med familjen på farmen och var naturligtvis till en god hjälp. Deras hus brann ner i april 1931. Alla barnen var i skolan och mamma Annie var i stan, men Andrew var hemma i huset. Branden startade i skorstenen ovanför köksspisen. Allting gick upp i rök utom ladugården. De återuppbyggde huset helt.

Familjen hade många jultraditioner. De hade alltid en stor julgran som lystes upp med stearinljus. De dansade runt granen och sjöng. På julbordet fanns oftast ugnstekt kyckling. Däremot firades inte midsommar och ingen tillhörde någon kyrka.

När den Kanadensiska Posten letade efter en entreprenör för Big-Bend regionen år 1914, sökte och fick Andrew jobbet. Han fick kontrakt på 140 mil tur och retur till French Creek med 15 – 20 resor per år. En resa tur och retur från Revelstoke till French Creeke tog sex till

sju dagar, vintertid några dagar längre. Andrew Westerberg hade sitt kontrakt på Big-Bend Land i 35 år fram till 1946 då han gick i pension.

Andrews jaktintresse var stort – han fångade mård, vessla, mink och bäver. Det mesta såldes i Revelstoke och till Hudson Bay i Vancouver. För skinnet kunde han få upp till 60 dollar.

Det finns flera historier om hur Andrew Rupert Westerberg kom att bli känd som "Ole the Bear" Det kan vara att han helt enkelt hade ett rykte för jakt och fångst, det sägs att ett år sköt han 36 björnar. En annan berättelse handlar om ett "ansikte mot ansikte möte" med en grizzlybjörn, vilket slutade med en död björn.

Andrew's hustru Annie hade en ärftlig sjukdom som kom från hennes släkts sida, Huntingtons sjukdom, som hon dog i 1947. Hennes mor och två systrar hade också sjukdomen. Dom var alla inlagda på New Westminister sjukhus i Vancouver. Många i släkten har på senare tid fått den ärftliga sjukdomen.

En tid därefter, omkring 1948 sålde Andrew farmen till några som bedrev verksamhet med hästar. Andrew bodde ett tag hos sin bror Pete i Revelstoke, sedan bodde han hos sin dotter Florence med familj i Trail i ungefär ett år (1958). Andrew som var ensam och började bli gammal kom så småningom till ett äldreboende i Kamloops.

Hans barnbarn Colleen berättar att hennes bror Jack brukade hämta sin farfar och åka med honom på bilturer, något som var uppskattat, men han ville oftast inte tillbaka till sitt äldreboende, han ville helst vara med sin familj. Vid den tiden bodde hans barn utspridda på olika platser i British Columbia. Flera av barnen var också sjuka i den ärftliga sjukdomen. Andrew dog 84 år gammal.

Revelstoke Museum har ett par av hans skidor och snöskor, sadel, samt en kopia av kontraktet från 1919 och ett fotografi av honom på hans skidor. www.revelstokemuseum.ca

Slutligen kan vi berätta att de tre sönernas mor, Johanna Josefina, reste efter sina söner till Alberta 1905. Hon var då 61 år gammal. Där bosatte hon sig hos sin yngste son, Jack (Jonas Frithiof) men hela tiden längtade hon hem till nybygget i Skikkisjön! Längtade tills hon bäddades ner i den främmande jorden, på kyrkogården i Clover Lawn, Hay Lakes, Alberta. Hon blev 87 år gammal.

(I nästa nummer presenterar vi några historier från Andrews äventyrliga jaktexpeditioner).

Bernhard Nordh och hans litterära landskap

Av: Bernth Edman

Bernhard Nord var den nog den författare som bäst lyckades med konststycket att bidra till att nöjesläsandet blev accepterat även för vuxna i Norrlands inland. Han fick en fantastisk genomslagskraft med sina böcker. Utgivningen av de 27 böckerna, bortsett från nytryckningar med nya titlar och nytryckningar med två böcker i en - totalt ca 3 miljoner böcker, var en otrolig framgång i det dåtida Sverige. En bok av honom fanns alltså i princip i vartannat svenskt hem – även i hem där man vanligen aldrig köpte en bok. Nordhs böcker hade trogna läsare över hela Sverige och bl.a. Norge. Man kan inte låta bli att fundera över varför så många människor fängslades så av just hans böcker. Hur såg hans läsekrets ut vid sekelskiftet 1930-1940-talet och framåt – främst inom det geografiska området vi kallar ”södra Lappland”?

Bernhard Nordh och släktforskning?

Inom släktforskningen är det lättare att få fram ”hårddata” som födelseår, vigslar, uppgifter om barn o.s.v. än att få grepp om det vi kallar tidsandan. Som tidsdokument är Nordhs böcker en källa att ösa ur, när det gäller det senare. Hans berättelser är hämtade från ortsbefolkningen och han låter Ortsnamn och personnamn vara autentiska även om han ibland tagit sig den konstnärliga friheten att väva samman skilda händelser till en persons äventyr. Ett exempel på hans noggrannhet är skildringen av ”björnjägarkojan” som skildras i boken ”I min gröna ungdom”: Med hjälp av boken har doroteabor på senare år kunnat återfinna den sannolika kojplatsen uppe på Blaikfjället!

En och annan släktforskande inlandsbo finner kanske trådar till Lars Pålsson och andra huvudpersoner i Nordhs fjällvärld. En av de namnkunnigaste nybyggarna inom Vilhelmina, ”Gamm-Kristian”, kring vilken den teaterintresserade överläraren Elis Essegård vävde sin hembygdskrönika, härstammade från Falträsk i Lycksele socken. Han kan nog sägas vara en sorts arketyp för den s.k. nybyggarkulturen.

Hans farfar var ingen mindre än Pehr Johansson f. 1735 i Falträsk inom Lycksele socken som 1761 grundade bykomplexet Byssträsk-Bastunäs-Danaholm. De två sjöarna Falträsk och Byssträsk var attraktiva gäddsjöar, som t.o.m. användes som uthyrningsobjekt till gäddfiskande kustbor runt Umeå. Vår och höst kunde man fiska gädda, torka fångsten och t.o.m. använda den att betala skatt under naturahushållningens tid.

Pehr Johanssons tredje barn i första äktenskapet, Samuel Pehrsson f. 1762, äktade en kvinna från Bastuträsk och slog sig ner på Salomonbacken i Långsjöby i Stensele socken. De fick 11 barn och det femte i ordningen var Christian Samuelsson f. 1796, den blivande ”Gamm-Kristian”. Kristian fick inga egna barn med hustrun Maria Eliedotter men fick hennes två som styvbarn. Resten av sitt liv ägnade han sig åt att bryta upp nybyggen – först åt sin egen familj, men varje gång överlät han nybygget åt sina styvbarn eller måg. Nya byar grundades, först Granliden (1820-talet), Hornsjö (1830-talet), Sandsjömon (intill Hornsjö) som blev öde efter 1846, Grannäs (väster om Heligfjäll) 1848- och till sist Krim (intill Grannäs) 1857.

Sedan styvdottern blivit änka, gift om sig men inte infriade Kristians överenskomna födoråd, fann han ingen annan råd än att bryta upp ytterligare ett nybygge på ålderns höst – denna gång förhoppningsvis borta i Susendalen i Norge.

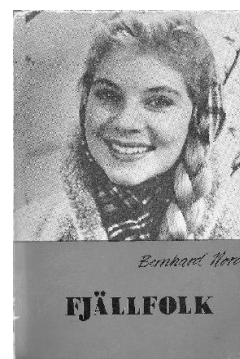
I dec 1864 lämnade han därför sin andra hustru (omgift 1857) för att på vinterföre ta sig över gränsen till Norge. Han var då 68 år och det blev hans sista färd – i maj 1865 hittades hans nedfrusna kropp vid Ransarån av några samer och han begravdes på Svenskvolds kyrkogård i Hattfjälldal. ”Gamm-Kristians” nybyggerlandskap i Vilhelmina var också Bernhard Nordhs litterära landskap, även om exempelvis handlingen i ”I Marsfjällets skugga” startar något senare, först 1852.

I de inledande ”fjällfolksböckerna” får vi möta en annan namnkunnig inlandsbo: Zakarias Bång och hans ragata till hustru. De blev som bekant utkörda från Lycksele socken på grund av sitt leverne och grundade själva eller genom sonen fjällbyn Bångnäs i Vilhelmina. Då han inte fick ”lagfart” på nybygget hamnade de sedan i Rödingsjön. Huset flyttades, ca 1846 av sonen Janne, till Fjällboberg där husgrunden ännu finns kvar. Det är denne Janne och hans hustru och modern ”Bångskan”, Anna Greta Baudin, överstedotter från Umeå, som gör livet så besvärligt för de närmsta nybyggarna i Nordhs böcker.

Bernhard Nordhs romaner kom ut från decenniesskiftet 1930/1940. Hur såg då förhållandena ut hos den blivande läsarskaran i södra Lappland ?

Den blivande läsekretsen

Södra Lapplands befolkning, som bodde och brukade nybyggen som tagits upp från sent 1700-tal, bestod nu vid skiftet 1930/1940 bl.a. av dessa nybyggares söner, sonsöner eller sonsönsöner. Det var ett samhälle som fortfarande hade kvar sina rötter i naturhushålllets ekonomi men som sakta gled in i den nya penninghushållningens tid. Det innebar rent praktiskt att även om man inte svält hade man inga pengar till inköp - varken till ”onödiga” saker som böcker eller nödvändiga som en del ”köpesverktyg”. Gemensamt för dem alla var att många kunde sin gårdshistoria tämligen väl, ända från första spadtaget och framåt. De var också till en del nybyggare själva, eftersom man nu försökte utöka åkerarealerna intill boningshusen för att slippa den förr dominerande myrslåttern.

1938/ Bild från nytryckning
1955
AB Lindblads Förlag

I varje hem fanns en bibel – som numera sällan eller aldrig lästes utom hos ”de religiösa”. Lappmarken hade inte speciellt religiöst folk där en del avlägsna byar aldrig upplevt något kyrkligt husförhör. Bibeln hade ändå ”farfar” köpt och skrivit in alla barnen på pärmens insida allt eftersom de föddes. Ofta fanns det också en psalmbok alternativt en frireligiös sångbok hos dem som nu tillhörde en frireligiös församling.

Krigsåren 1939 – 1945 var besvärliga. Åren närmast efter freden 1945 blev heller inte så positiva som man drömt om. Ransoneringarna fortsatte närmaste åren och blev till och med strängare än under kriget för vissa varor. Det gick trögt för produktionen att komma igång efter kriget och det blev därför fortfarande ont om arbetstillfällen. En del yngre män i arbetsför ålder gav sig ut till fots runt i Sverige på jakt efter arbete och kanske med viss upptäckarlust att se det Sverige man bara hört talas om. Långt in i avlägsna fjällbyar, utan större kontakt med yttervärlden, dök plötsligt ”luffare” upp, åtog sig mindre arbetsuppgifter för något mål mat och försvann igen.

Det hade börjat dyka upp veckotidningar till försäljning under 1940-talet och en och annan äventyrsbok. De veckotidningar som fick störst anklang – främst hos de yngre som varit i arbete som gett dem litet pengar, var bl.a. Levande Livet, Lektyr och också Hela Världen för

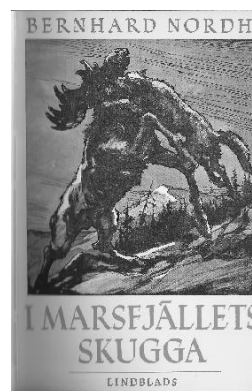
de unga flickorna och Såningsmannen för de äldre damerna. Far i huset läste Umebladet, följt av Västerbottens Kuriren och Jordbrukarnas Föreningsblad. Bland de mest populära äventyrsböckerna var Jack Londons ”Skriet från vildmarken” (The call of the wild) och ”Varghunden” (White Fang).

Det hade också börjat komma ut årliga pojkböcker bl.a. den dominerande ”Indianboken”. Den handlade om indianer som de vita kunde skjuta så fort de fick syn på dem, eftersom de var så ”listiga och lömska”. Eftersom man inte riskerade att möta indianer i södra Lappland fanns det ingen medömkan och ingen såg något problem med det. Dessutom fanns böcker om Biggles, den engelska stridsflygaren. Veckotidningsberättelserna och de nämnda böckerna hade något gemensamt. Det gemensamma var ÄVENTYRET.

För barn i skolåldern fanns också äventyr på nära håll. Varje år vid luci tiden passerade lapparna med sin renjord mot vinterbeteslandet närmare kusten. Alla barn beundrade detta liv och lång tid efter att rajden lämnat byns omgivningar lektes ”lapp och ren” under skolans raster. Bybefolkningen umgicks också med de enstaka bofasta lappfamiljer som fanns här och där, men de var inte så intressanta ur äventyrssynpunkt, eftersom de levde som alla andra.

Nordhs vildmarksberättelser

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att när Bernhard Nordhs genombrottsbok ”I Marsfjällets skugga” utkom 1937, fanns där ett sug efter äventyrsberättelser och ett redan delvis upplöjt, litterärt landskap, där hans vildmarksskildringar kunde slå rot. Folk som tidigare inte visat särskilt stort intresse för bokläsning blev nu intresserade. ”Han skriver ju om oss, fjällfolket!”, var det återkommande argumentet för läsning eller bokköp. ”Han har skrivit som det är” d.v.s. han använde sig av verkliga Ortsnamn, verkliga personnamn och kom med trovärdiga händelser, som man ibland hört andra berätta om från livet i landsändan. Han liksom andra använde sig exempelvis av begreppet ”lapp” eftersom alla – även samerna själva, använde begreppet vid denna tid, utan att det på något sätt uppfattades som förklenande.

1937/ Bild från tredje upplagan
1939. J. A. Lindblads Förlag

Om Nordh har sagts att han är en författare som inte använde bisatser – han fick därigenom en satskärpa som till viss del liknar Hemingways kärva språkbruk. Ett rakt enkelt språk utan psykologiserande var tydligen något som många läsovana människor gillade. Hans böcker gjorde det dessutom legitimt att nöjesläsa som vuxen på lediga stunder och att äga den bok man tyckte om – en tanke som skar mot det äldre ”kraftkarlsidealet”.

Nordhs böcker trycktes i en omfattning av ofattbara nära 3 miljoner exemplar i ett land med en 8 miljoner invånare. Till detta kommer alla bibliotekslån som förde Nordh upp bland de mest lånade och lästa författarna under ca fem decennier, 1937-1995. Upplagorna tog ständigt slut och fick nytryckas gång på gång. Med hjälp av internetbutiker med begagnade böcker har det nu blivit lättare för intresserade läsare att skaffa sig en komplett Bernhard Nord-samling med alla de 27 böckerna.

Modevisning under Vilheminadagen den 26 maj

Kläder genom två sekler

Den här soliga vårdagen hade en bra skara Vilhelminabor sökt sig till biosalongen i Folkets Hus för att få se kläder ur Vilhelmina museums samlingar. Tyvärr blev de flesta bilder som togs i salongen väldigt mörka, så här visar vi nu istället några bilder som togs i samband med att kläderna provades ut.

Här till vänster har vi en klänning som tillhört Erica Catarina Bernhardina Rhen, även kallad Lappmarkens ros. När hon var ca 17 år, år 1836, sydde hon den här blårutiga klänningen av bomull. Om hon ville kunde hon knyta fast lösärmar och göra om den till en långärmad klänning.

Sex år senare, i mars 1842 gifte hon sig med Vilhelminas kyrkoherde Olof Lindahl, i dagligt tal kallad Björn-Olle, eftersom han kom att ta död på inte mindre än 18 björnar under sina levnadsdagar. Hela livet kom Erica att förbli tunn som en vidja och det sägs att Björn-Olle kunde nå runt midjan på henne med händerna. Den beigefärgade klänningen till höger använde hon dagen

efter bröllopet, en så kallad ungmorsklänning.

Det är nu i början av 1800-talet och här till vänster har vi Jon Johansson från Anundsjö i Ångermanland, som nu har tänkt att slå sig ner i Järvsjö som nybyggare. De kläder han har på sig är vadmalsbyxor, och en skjorta av halvulle. På fötterna blötkängor. På ryggen ser vi näverkonten och i den kanske det ligger ett fisknät. Det är nu många dagar framöver, medan nybyggnationerna pågår, som måltiderna kommer att bestå av fisk, morgon, middag och kväll.

Till höger i bild har vi en dräkt som Alice Holmgren från Skansholm använde när hon var servitris på

Gavelins café i Vilhelmina på 1930-talet. Den kom även att användas av sonhustrun Karin vid inspelningen av filmen Ådalen 31, där hon medverkade som statist.

Lappmarkens släkt- och bygdeforskare

Postgiro: 86 48 93-3

Medlemsavgift: 120 kr, familjemedlem 60 kr

Hemsida: www.lsb.vilhelmina.com

E-post: lappmarkenssbf@vilhelmina.com

E-post till redaktör: laila.eliasson@vilhelmina.se